

UDK: 1:001]“15/19“

141.112

111.32

Pregledni rad

Primljeno: veljača 2015.

Pavle MIJOVIĆ
Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu
J. Stadlera 5, BiH – 71000 Sarajevo
pavlemc@gmail.com

OSOBA KAO MOGUĆE MJESTO SUSRETA FILOZOFIJE I ZNANOSTI: TEORIJSKI PRISTUP

Sažetak

Ovaj članak analizira novovjekovni znanstveni standard te njegov utjecaj na definiciju ljudske osobe. Prvi dio članka izlaže temeljne pojmove novovjekovnog znanstvenog standarda stavljajući ga u povijesni kontekst i povezujući ga s filozofskim i znanstvenim fenomenima. Kako bi opisala složene fenomene kroz analizu njihovih jednostavnih konstituenata, moderna znanost prihvaća određeni metodološki redukcionizam.

Drugi dio članka uspoređuje klasičnu definiciju osobe (Boecije) i modernu definiciju osobe (Descartes i Locke) te pokazuje nemogućnost ubacivanja klasične definicije ljudske osobe u novovjekovni znanstveni kontekst. Tema posljednjeg dijela članka je novi konceptualni okvir koji nadilazi navedeni epistemološki redukcionizam čime se pokušava premostiti veza između stvarnog, živućeg svijeta te fizičkog i matematičkog sustava. Nakon ukazivanja na ograničenja moderne znanstvene metodologije, pitamo se koje su implikacije tih ograničenja za samu definiciju ljudske osobe? U zaključnom dijelu članka predložen je novi teoretski okvir za definiciju ljudske osobe.

Ključne riječi: znanstveni redukcionizam, dualizam, dualna teorija, osoba, znanost o kompleksnosti.

Uvod

Ni jedna epoha kao naša nije posjedovala tako brojna i raznovrsna shvaćanja o čovjeku. Ni jedna epoha kao naša nije znala prezentirati vlastito znanje i komunicirati ga na rapidan i efikasan način. Ali je istina i da ni jedno doba kao naše nije znalo manje što je čovjek. Čovjek nikada nije zadobio tako problematičan status kao u našim danima,

tvrdnje su Martina Heideggera, s kojima se i nije teško ne složiti.¹

Naša je intencija pokazati kako se sam čovjek često opisuje u pojmovima dominantne znanstveno-tehničke paradigme. Kao i svaki znanstveni standard, svaka znanstvena paradigma pokazuje metodološku nepotpunost i određeni stupanj redukcionizma. Dominantna ideja novovjekovne znanosti, dijelom redukcionističkog karaktera, postaje očita kada se ona aplicira na sam pojam čovjeka te onemogućuje određivanje pojma ljudske osobe na znanstveni, općeprihvaćeni način. Ukazivanjem na nepotpunost formalnih sistema, koji i čine bit bilo koje znanstvene teorije, pokušat ćemo limitirati dominantne znanstvene standarde, one novovjekovne koji su, gledani iz suvremene perspektive, redukcionističkog karaktera. Namjera nam je pokazati kako su postulati suvremenih znanstvenih teorija neredukcionističkog tipa kompatibilni i u mogućnosti ponuditi inkluzivnu definiciju ljudske osobe.

1. Redukcionistički znanstveni standard

1.1. Matematizacija i fizikalizacija prirode: novovjekovni znanstveni standard

Za sliku svijeta koju baštinimo, zaslužna je svakako i novovjekovna znanost koja je revolucionirala čovječanstvo, znanost, industriju, te ćemo joj zbog toga posvetiti ovaj propedeutski dio promatrajući kako standard² koji ona donosi, apliciran na čovjeka, uz ogromne pozitivne tekovine donosi i određenu metodološku nekompletnost.

Prisutnost znanosti u našim životima i mnoštvo njezinih tehno-

¹ Martin HEIDEGGER, *Kant e il problema della metafisica* (Genova: Silva, 1962.), 275-276.

² U radu relativno obilato koristimo pojmove poput standarda, znanstvenog standarda, paradigme, znanstvenog kriterija itd., često i kao istoznačnice. Potrebno je kratko odrediti ono što Thomas Kuhn naziva paradigama. Sam Kuhn u postscriptumu svojeg epohalnog djela *Struktura znanstvenih revolucija* (Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, ²2002.) navodi kako pojam paradigma koristi na 22 različita načina (str. 190). Iako je različito imenovanje plod, navodi Kuhn, stilističkih nedosljednosti, ipak su moguća dva temeljna značenja pojma paradigma. Prvo je shvaćanje paradigme u *širem smislu*, kao „disciplinarna matrica: *disciplinarna* zbog toga što se odnosi na zajedničko posjedovanje od strane praktičara neke posebne discipline; *matrica* zbog toga što je sastavljena od uređenih elemenata različite vrste, od kojih svaki zahtijeva daljnju specifikaciju.“ (str. 191). Paradigma u *užem smislu* bi bila svojevrsni egzemplar, „uzorni primjeri“ koji „pružaju određenoj zajednici finu strukturu znanosti“ (str. 196). Vrlo koncizno, prema Kuhn, „paradigma je ono što članovi jedne znanstvene zajednice dijele i, obrnuto, znanstvena se zajednica sastoji od ljudi koji dijele jednu paradigmu.“ (str. 185).

loških aplikacija toliko su nam familijarni, bliski da ih gotovo uzimamo zdravo za gotovo. Vrlo vjerojatno da nam u svakodnevicu promakne razmišljanje kako bez revolucionarnih znanstvenih otkrića ne bi bilo svega onoga što naš život, dijelom konformistički, čini smislenim. Dovoljno je pomisliti na bilo koje od otkrića poput onoga električne energije, računala, bilo čega tehničke naravi itd. Unutrašnja kompleksnost tehnologije i njezina praktična efikasnost zahtijevaju širok pristup prilikom analize imajući na umu znanstveno-tehničke činjenice ali i one ekonomskog, psihološkog i društvenog reda.³

Kao i sve revolucije, tako i ona znanstvena donosi i uspostavlja novi standard, novu mjeru, propis, kriterij. Dovoljno je pomisliti na uvođenje nekog novog zakona, standarda, koji od tog trenutka doslovno biva na snazi kao model ispravnog življenja. Slično i u znanosti, novi standardi postaju opći kriteriji koji su često akritički prihvaćeni. Nove paradigme postaju prototip stvarnog svijeta u kojemu živimo i svjedok nove duboke pojmovne, konceptualne promjene. Ako povijesno želimo locirati taj proces, potrebno se vratiti samo nekoliko stoljeća unazad, između 16. i 17., kada su ostvarenja ljudskog duha, vezana uz znanost, bila poprilično revolucionarna.⁴

Dotaći ćemo se samo nekoliko otkrića s ciljem ukazivanja da taj tranzitorni proces prijelaza iz jedne klasične slike prema modernoj ne može proći bez nužnog podrhtavanja. Tranzicija je zato i prikladan termin za političku zbilju.

Želja za sigurnošću je vjerojatno jedan od najvećih motivatora moderne znanosti. Ne biti u podređenom položaju u odnosu na prirodne zakone, ne ovisiti o proizvoljnosti i arbitrarnosti živog svijeta, pridonijelo je, zasigurno, da matematika sa svojim fiksnim, jasnim, preciznim zakonima postane znanstveni kanon. Matematika je jasna, odriješana ili apsolutna, i nepromjenljiva. Njezina preciznost, jasnoća i primjenljivost sigurne matematičke metode, trebaju postati univerzalni jezik svake znanosti. Nepreciznost, nejasnoća, karakteristike živog

³ Zanimljiv pregled važnosti tehničkih dostignuća u: Carl MITCHAM, *Thinking through Technology: The Path between Engineering and Philosophy* (Chicago: University of Chicago Press, 1994.), 1-19.

⁴ Navodimo neke od naslova koji su portretirali ovaj tranzitorni period: E. A. BURTT, *The Metaphysical Foundations of Modern Science* [1924.] (New York: Dover publications, 2003.); Alexandre KOYRÉ, *Newtonian Studies* (Chicago: University of Chicago Press, 1968.); Stephen GAUKROGER, *Descartes' System of Natural Philosophy* (Cambridge - New York: Cambridge University Press, 2002.); Richard S. WESTFALL, *The Construction of Modern Science. Mechanisms and Mechanics* (Cambridge - London - New York: Cambridge University Press, 1977.).

svijeta u koji smo uronjeni, ne mogu poslužiti kao znanstveni model dostojan zvati se takvim. Zbog toga nastaje svojevrsna bifurkacija prirode, razdvajanje na dva dijela. S jedne strane je precizni svijet, matematički, i onaj životni, ljudskiji.⁵

Galileo Galilei navodi kako je velika knjiga prirode napisana matematičkim jezikom. U skladu s tim i metoda koju je najprikladnije primijeniti na prirodu jest upravo ona matematička.⁶ Toj se matemati-zaciji prirode pridružuje i fizikalizacija prirode.⁷ Vjerojatno najpoznatije ime znanstvene revolucije je bio Isaac Newton koji 1687. objavljuje epohalno djelo *Philosophiae naturalis principia mathematica* (Mate-matička načela prirodne filozofije)⁸ te mijenja iz temelja znanstvenu metodu postavljajući standard za svako buduće istraživanje koje ima pretenziju zvati se takvim. Temeljne značajke nove znanstvene metode su iskustvo i eksperiment. Naglasak je postavljen isključivo na praktični i primjenljivi aspekt znanosti. Za vjerovati je kako je upravo praktičnost, djelatnost, ponajviše i utjecala na novovjekovnu znanstvenu

⁵ Usp.: Keith DEVLIN, „Good-Bye Descartes?“, *Mathematics Magazine* 65 (1996.), 344-349.

⁶ G. Galilei, *Il Saggiatore*, priredio L. SOSIO (Milano: Feltrinelli, 1992.), 38; Talijanski original kaže sljedeće: „La filosofia è scritta in questo grandissimo libro che continuamente ci sta aperto innanzi a gli occhi (io dico l’universo), ma non si può intendere se prima non s’impara a intender la lingua, e conoscer i caratteri, ne’ quali è scritto. Egli è scritto in lingua matematica, e i caratteri son triangoli, cerchi, ed altre figure geometriche, senza i quali mezzi è impossibile a intenderne umanamente parola; senza questi è un aggirarsi vanamente per un oscuro labirinto“. Prijevod na hrvatski može biti od koristi: „Filozofija je napisana u ovoj velikoj knjizi koja nam kontinuirano stoji otvorena ispred očiju (ja kažem svemir), ali nije ju moguće shvatiti ako se prije ne nauči jezik i upoznaju znakovi u kojima je napisana. Ona je napisana u matematičkom jeziku čiji su znakovi trokuti, krugovi i duge geometrijske figure bez kojih je nemoguće shvatiti ljudsku riječ; bez njih je isprazno kretanje u tamnom labirintu.“ Čini se da postoji kako tekstualni tako i konceptualni afinitet između Galilejevih tvrdnji i navodnog natpisa na Platonovoj Akademiji, „neka ne ulazi tko ne zna matematiku“. Dok je u antici nužnost matematike bila kao natpis na Akademiju, u modernom dobu ona postaje uvjet za pristup znanstvenom svijetu. Iako je, zbog egzemplarnosti matematike za Platona, kao koncept to istinito, postoje ipak mogućnosti da su novovjekovni platoničari „kolonizirali“ prošlost te je autentičnost samog natpisa upitna. O argumentu pogledati: Henri-Dominique SAFFREY, „Ἀγεωμέτρητος μηδεὶς εἰσέρτω. Une inscription légendaire“, *Revue des Études Grecques* 81 (1968.), 67-87.

⁷ Usp.: Alexandre KOYRÉ, *Newtonian Studies* (Chicago: University of Chicago Press, 1968.), 7.

⁸ Isaac NEWTON, *Mathematical principles of natural philosophy and his system of the world* [1687.] (Berkeley - Los Angeles - London: University of California Press, 1974.).

revoluciju. Newtonovu filozofiju je bilo moguće primijeniti gotovo na svakom polju. Većinom se radilo o korisnim primjenama, raznim mehaničkim strojevima i oruđima koja su olakšala i ubrzala svakodnevni život. Želja je bila maksimalno iskoristiti ljudsku prirodu.

1.2. Granice redukcionističke misli

Koyré smatra kako je „svijetu kvalitete i osjetilne percepcije, svijetu u kojemu živimo, volimo i umiremo“ suprotstavljen „drugi svijet – svijet kvantitete, materijalizirane geometrije“, u „kojemu ima mjesta za sve osim za čovjeka“. Te tvrdnje, iako dijelom poetskog karaktera, bivaju kompletirane jasnijim opisom u kojemu Koyré navodi kako je „svijet znanosti – istinski svijet, postao alijeniran i potpuno razdvojen od životnog svijeta koji znanost nije u stanju objasniti“.⁹ Ta bifurkacija prirode nužna je posljedica moderne znanstvene metodologije, utemeljene na matematičkom i eksperimentalnom modelu.¹⁰ Nakon nekoliko stoljeća odmaka od znanstveno revolucionarnih stoljeća moguće je i bolje utvrditi granice navedenog znanstvenog standarda.

Nije nam namjera ekstenzivno obraditi temu, već samo ukazati na granice redukcionističkog pogleda na svijet. Redukcionizam, opisuje ga dobro Terrence W. Deacon, metodologija je koja se aplicira na analiziranje prirode. Složeni fenomeni su analizirani kroz vlastite komponente, a karakteristike komponenata su analizirane posebno te se karakteristike cjeline shvaćaju kroz interakciju tih dijelova.¹¹ Najočitiiji znanstveni deficit te teorije je onaj da se implicitno gubi iz vida složenost interakcije između komponenti.¹²

Redukcionizam, kao takav, bio je vrlo uspješan u objašnjavanju prirodnog svijeta. Alwyn Scott smatra kako se redukcionizam artikulira kroz tri faze: *analiza* - fenomeni višeg reda objašnjeni su kroz komponente; *teorijska formulacija* - vođeni empirijskim istraživanjem, razvija se teorijsku formulaciju kako komponente interagiraju; *sinteza* – ujedinjavaju se komponente.¹³ Ovakva metodologija korespondira s modernom, novovjekovnom, znanstvenom metodom, neobično korisnom za svakodnevni život, ali poput svake znanstvene teorije, nepotpunom, u smislu da, zbog granica vlastite metode, nije u stanju opisati

⁹ Usp.: A. KOYRÉ, *Newtonian Studies*, 23.

¹⁰ Usp.: A. KOYRÉ, *Newtonian Studies*, 23.

¹¹ Usp.: Terrence W. DEACON, *Incomplete nature: How mind emerged from matter* (New York: WW Norton & Company, 2011.), 301.

¹² Usp.: T. W. DEACON, *Incomplete nature*, 304.

¹³ Alwyn SCOTT, „Reductionism revisited“, *Journal of Consciousness Studies* 11 (2004.), 54.

mnoštvo životnih fenomena. Iako mnoštvo pozitivnih, korisnih tekovina proizašlih iz novovjekovne znanosti ne treba dodatno objašnjavati, budući da bez njihovih pozitivnih aspekata teško da bismo mogli zamisliti i vlastito postojanje, taj jako funkcionalan i pragmatičan znanstveno-tehnički aspekt donosi i redukcionističku dimenziju. Newtonova fizika kao prototip znanstvene metode u 19. stoljeću jasno pokazuje nepotpunost. Primjerice, Drugi zakon termodinamike doprinosi oslobađanju ljudskog duha iz znanstvenog determinizma, baštinjenog iz Newtonove fizike. Doba apsolutne sigurnosti u znanost, jednog od pokretača znanstvenih revolucija, bilo je na izmaku. Boltzmannovi zakoni, proizašli iz njegove fizike, bazirali su se na vjerojatnosti a ne na sigurnosti. Svijet koji znanstveno opisuje termodinamika živ je upravo zato što je pun promjena.¹⁴ Ta pozicija predstavlja svojevrsan znanstveni antidogmatizam, jasan pokazatelj nepotpunosti novovjekovnog znanstvenog standarda.¹⁵

Ta su otkrića evoluirala te suvremena znanost, bilo fizika, bilo životne znanosti, neuroznanosti, informatika, pokazuju kompleksnu domenu. Dovoljno je pomisliti na Einsteinovu teoriju relativnosti, izravno u suprotnosti s Newtonovim apsolutnim shvaćanjima vremena i prostora, pa kvantnu fiziku, daleko od determinizma klasične fizike. Rezimirajući, znanstveni standardi novovjekovne znanosti su i dalje istiniti u određenoj domeni, funkcionalni, praktični, ali ne više na, metodološki gledano, apsolutizirajući način.

Granice matematičke metode najbolje se zrcale u austrijskom logičaru Kurtu Gödelu čiji teoremi nepotpunosti [njem. *Unvollständigkeitssatz*; eng. *Incompleteness theorems*; tal. *Teoremi di incompletezza*] pokazuju kako svaki formalni sistem posjeduje komponente čiju se istinitost ne može dokazati. Ti teoremi pokazuju temeljne granice matematičkog opisa stvarnosti, pokazujući kako određeni matematički sistemi ne mogu dokazati istinitost matematičkih tvrdnji od kojih se sastoje. Nepotpunost je zbog toga prikladan termin jer pokazuje kako i sama matematička, formalna metoda ne može biti apsolutna. Ti su teoremi pokazali kako je matematika otvorena; ne može postojati nikada neki krajnji, gotov matematički sistem. Svaki matematički aksiomski sistem zapast će prije ili kasnije u probleme koje ne može riješiti. To

¹⁴ Usp.: Pieter ADRIAANS – Johan van BENTHEM, „Introduction: Information is what Information does“, Pieter ADRIAANS - Johan van BENTHEM (ur.), *Philosophy of Information* (Amsterdam – Boston: Elsevier B.V., 2008.), 5-6.

¹⁵ Usp.: John T. BLACKMORE, *Ludwig Boltzmann: His Later Life and Philosophy, 1900-1906. Book Two: The Philosopher* (Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1995.), 219.

označava kraj programskog i dogmatskog pristupa ljudskom znanju.¹⁶

Analizirajući znanstvene teorije, pokazali smo nepotpunost novovjekovnog znanstvenog standarda, koji smo, riječima Koyréa, promatrali kroz prizmu „matematizacije i fizikalizacije prirode“. Pokazano je kako su znanstvene teorije i njihove tehnološke realizacije od ogromne važnosti za ljudsku svakodnevicu, ali kako kao metodološki standard ne mogu biti apsolutne, dogmatske. Promotrimo sada kako znanstveni standard utječe na određivanje pojma ljudske osobe.

2. Pojam i definicija osobe: dva standarda

2.1. Definicija osobe: klasična formula

Prije stotinu godina Freud je psihoanalizu stavio u kontekst svojevrsnog ponižavanja čovjeka, u kontekst tri „narcističke bolesti“. Prvi udarac ljudskom narcisizmu je onaj kozmološki koji se nastavlja na novovjekovni znanstveni standard obrađen u prvom dijelu. Naime, Kopernik je dokazao da se Zemlja okreće oko Sunca i ljude lišio centralnog mjesta u svemiru. Antropološki udarac je onaj Darwinov koji ljudsko podrijetlo veže uz evoluciju lišavajući čovjeka privilegiranog položaja među živim bićima. Sam Freud ukazuje na prevladavajuću ulogu podsvjesnog u psihičkom procesu.¹⁷ Rezimirajući, ljudska osoba nije više centralna u svemiru (kozmoški udarac), nastavak je animalnog svijeta (antropološki udarac) te je dominirana iracionalnim elementom (psihološki udarac).

S druge strane, jedna od kulturno-civilizacijskih danosti je shvaćanje ljudske osobe kao jedinstva duha-duše i tijela, dijametralno suprotno Freudovoj tvrdnji. No, kao i većina pojmova koje koristimo, i ovaj trinom doživljava svojevrsnu inflaciju, nominalno koristi ga se često (previše), ali uz smanjenje vrijednosti, tj. nemogućnost da ga se objasni na zadovoljavajući način. Provokativno navodi Gehlen kako formula „čovjek je tijelo-duša-duh-jedinstvo je točna, ali je logična samo kao negirajuća: u njoj je izrečeno odbijanje apstraktnog dualizma. Pozitivno o tome nije ništa rečeno. Ova formula ostaje kao i svaka formula cjelovitosti, apstraktna, isuviše istinita a da bi bila točna.“¹⁸

¹⁶ Usp.: Rudy B. RUCKER, *Infinity and the Mind: The Science and Philosophy of the Infinite* (Princeton, N.J. – Oxford: Princeton University Press), 157-158.

¹⁷ Usp.: Sigmund FREUD, „A Difficulty in the Path of Psycho-Analysis (1917.)“, James STRACHEY (ur.), *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud* (London: Hogarth Press, 1953.-1974.), 3611.

¹⁸ Arnold GEHLEN, *Čovjek* (Sarajevo: Veselin Masleša – Svjetlost, 1990.), 11-12.

Potreba za protumačenjem vlastite ljudske opstojnosti nije samo teorijska potreba, vezana uz znanstvene discipline već odgovore koje takvo tumačenje sadržava uvjetuje i samo čovjekovo djelovanje. To da li se čovjek razumije kao Božji stvor ili arivirani majmun, poslužimo se Gehlenovom usporedbom, rezultira jasnom razlikom u njegovu držanju prema stvarnim činjenicama: čovjek će u oba slučaja, također, u sebi slušati vrlo različite zapovijedi, reći će vrlo jasno Arnold Gehlen.¹⁹

Prva formula, očito je, izvodi čovjeka iz Boga, druga pak iz animalnog svijeta. Prva se, kao što smo prije naveli, ne uklapa u moderni znanstveni kanon, druga je znanstveno nepotpuna i redukcioniistička. Ali, uočljivo je da oba stanovišta imaju jednu zajedničku pretpostavku, kako i navodi Gehlen, da čovjek ne može biti shvaćen iz sebe samoga, da se može opisati samo kategorijama izvan ljudskog. Dodali bismo, *metakategorijama*. Dijelom i poetski, Gehlen navodi kako je čovjek nedovršeno biće, tj. biće stavljeno pred zadatke koji su samim postojanjem dani, ali ne i riješeni. Iz toga slijedi kako bi zadatak koji je čovjeku postavljen morao biti dan već njegovim pukim postojanjem, morao bi ležati baš u njegovoj određenosti kao čovjeka.²⁰ Gehlen smatra da treba krenuti upravo od tog „posebnog položaja čovjeka“. Ukazali smo kako moderne znanosti nisu bile u stanju valorizirati taj poseban status čovjekov, poseban položaj ljudske osobe. Često se posebnost ljudske osobe tražila u sferi duše.

Jezično objašnjenje vrhunskog lingvиста Tomislava Ladana može pomoći. Uzevši za primjer riječ duša, jednu od sastavnica navedenog trinoma (duh-duša-tijelo), Ladan smatra da bi najčešći odgovor bio da je „to ono što netko ima u sebi“, nešto što se „ne može uhvatiti“. Ona, nadalje ne prebiva niti u jednom dijelu tijela.²¹ Iako je ovo definicija analogna onoj Aristotelovoj, ali kao takva nije mogla izdržati nalet moderne znanosti, generalno vrlo antitetička u odnosu na onu aristotelovsku. Naprosto, klasične definicije, neovisno što vuku podrijetlo iz Aristotelove filozofije koja je i konceptualno oblikovala zapadnu civilizaciju, čine se naivne, nedorasle, te ih je potrebno zamijeniti novim, znanstvenijim paradigmama.

I klasična definicija osobe, u koju se slijevaju gore navedene postavke, teško može izdržati teret novovjekovnog znanstvenog konteksta. Boecije, u *Liber de persona et duabus naturis*, uvodi pojam osobe u filozofsku tradiciju prekidajući s tradicijom iz rimskog prava. Boecije

¹⁹ A. GEHLEN, *Čovjek*, 7-8.

²⁰ A. GEHLEN, *Čovjek*, 8.

²¹ Usp.: Tomislav LADAN, *Etymologicon. Tumač Raznovrsnih Pojmova* (Zagreb: Massmedia, 2006.), 773-776.

redefinira osobu kao: „*naturae rationalis individua substantia*“.²² Ta definicija postaje polazna točka daljnje filozofske elaboracije. Sv. Toma u *Teološkoj sumi* analizira svaku sastavnicu pojma osoba te pokazuje kako osobu nije moguće definirati bez tih komponenata.²³ Sintagma *individualna supstancija* vezana je uz pojedinca, a racionalna priroda označava pojedinačnost.²⁴ Gianfranco Basti ističe kako je nužna komponenta definicije osobe ontološki aspekt (*subsistens*) i psihološki (*rationalis* i *intellectualis*).²⁵ Atribucijom pojmova *rationalis* ili *intellectualis* ljudskoj osobi, Toma implicitno dodjeljuje pojmu osobe sve one karakteristike na kojima moderna filozofija inzistira (sloboda, samosvijest itd).²⁶

Iako Boecijeva definicija ljudske osobe i danas normira neke bioetičke, filozofsko-teološke, možda i medicinske diskurse, ipak teško da kao takva može biti općeprihvaćena definicija ljudske osobe. Peter Simpson eksplicitno navodi dobro znanu činjenicu kako Boecijeva definicija nije operativna u suvremenoj raspravi o ljudskoj osobi.²⁷ Njezina neoperativnost u suvremenom diskursu plod je i novovjekovnog okvira kroz koji se ljudska osoba promatrala.

2.2. Novovjekovni definitorni okvir i pojam osobe

Sam pojam supstancije, vezan uz ontološki aspekt, iako *terminus technicus*, konceptualno je minimiziran, izbačen iz racionalne domene. Jedinstvo čovjeka nije više kompatibilno s novim znanstvenim standardom te se sam pojam čovjeka, ljudske osobe, dijeli na dva dijela, u skladu s ondašnjim znanstvenim postulatima: na dio koji je podložan prirodnim zakonima, koji se naprosto proteže u prostoru,

²² BOETHIUS, *Opera Theologica, Liber De Persona Et Duabus Naturis, Con Gilberti Porretae Commentario, Caput Iii, 1342-1344*, u: Manlii Severini Boetii BOETHIUS, *Opera Omnia. Patrologiae Latinae Tomus 64*, J.-P. MIGNE (ur.) (Turnholti [Belgium]: Typograph Brepols Editores Pontificii, 1979.).

²³ Usp.: Battista MONDIN, *Dizionario Enciclopedico Del Pensiero Di San Tommaso D'Aquino* (Bologna: Edizioni Studio Domenicano, 1991.), 466.

²⁴ Toma AKVINSKI, *Summa Theologiae*, pars I, q. 29, art. 1: „Et ideo etiam inter ceteras substantias quoddam speciale nomen habent singularia rationalis naturae. Et hoc nomen est persona. Et ideo in praedicta definitione personae ponitur substantia individua, in quantum significat singulare in genere substantiae, additur autem rationalis naturae, in quantum significat singulare in rationalibus substantiis“: Egzemplifikaciju te definicije donosi Jason T. EBERL, „Aquinas on the Nature of Human Beings“, *The Review of Metaphysics* 58 (2004.), 334.

²⁵ Gianfranco BASTI, *Filosofia dell'uomo* (Bologna: Edizioni Studio Domenicano, 1996.), 465.

²⁶ G. BASTI, *Filosofia dell'uomo*, 467.

²⁷ Peter SIMPSON, „The Definition of Person“, *The New Scholasticism* 62 (1988.), 210.

res extensa; i drugi, koji pripada dimenziji misli, dimenziji unutarnjeg, intimnog, *res cogitans*. Ta Descartesova podjela dovodi do dvostruke redukcije: a) svođenje dimenzije tjelesnog na materijalnu stvarnost, na tvar, vođenu mehaničkim zakonima sužavajući pri tome tjelesnu dimenziju te b) svođenje duše na dimenziju mislećeg, gotovo u „splendid isolation“ u odnosu na ostalo jer ju se više ne shvaća kao „naivni“ princip života.

Ipak neposredni kontakt pokazuje kako dvije znanstveno odvojene sfere konkretno interagiraju. Nužno je dakle postulirati jedinstvo čovjeka. Osim zdravorazumskih smjernica, važne su i one Lateranskog koncila iz 1515.²⁸ koje donose također svojevrsan antropološki standard. Nove ideje u „inkvizicijskom kontekstu“ potencijalno su bile vrlo opasne za novovjekovne autore poput Descartesa koji, zanimljivosti radi donosimo podatak, u pismu Mersennu iz 1633. navodi kako neće objaviti svoju knjigu „Le Monde, ou Traité de la Lumière“ upravo zbog Galilejeve osude.²⁹

Teorijski je važnije kako ta temeljna opcija generira sve daljnje podjele, poput frakture subjektivnog i objektivnog, nutarnjeg i javnog, određenog i slobodnog – problema koje prepoznamo i u sadašnjosti. Nadalje, izazovi vezani uz teoriju evolucije i psihoanalize, uzete ovdje kao prototipovi teorija u kojima se suprotstavljaju dvije dimenzije, materijalna i duhovna, smatramo konceptualno, idejno izvorište imaju upravo ovdje, na početku novog vijeka u kojemu su dvije dimenzije suprotstavljene jedna drugoj.

Laura Otis smatra kako je često čovjek bivao opisan u terminima aktualne znanosti. U vremenu kada se formiraju i formaliziraju ove moderne ideje, dakle u 16. stoljeću, jedna od dominantnih ideja je bila hidraulika. Mehanika fluida, hidraulika, prijenos informacije i svojstva aplicirala se i na čovjeka, dakle čovjekove unutrašnje dinamike pokazuju sličnost s hidrauličnim strojevima. Zato je i sam Descartes, otac modernog dualizma, navodio kako su dvije podijeljene čovjekove di-

²⁸ Peti lateranski koncil, bulom „Apostolici Regiminis“ predstavlja službenu poziciju crkve [Lav X. [1513.] Bula *Apostolici Regiminis* (19.12.1513). u: *Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, H. DENZINGER (ur.) (Bologna: EDB, 1995.), n. 1440; Koncil želi sačuvati čovjekovo jedinstvo naglašavajući metafizičko utemeljenje a ne samo biološko, eksperimentalno. Naglasak je dakle na psihosomatskom jedinstvu čovjeka. Koncizno o argumentu Petro Borys Tereshkovych BILANIUK, „Soul, Human, Theology“, *New Catholic Encyclopedia*, sv. 13 (Seq-The), (Washington: Thompson Gale, 2002.), 353-354.

²⁹ Usp.: René DESCARTES, *The Philosophical Writings of Descartes. Vol. III: The Correspondence* (Cambridge: Cambridge University Press, 1991.), 52.

menzije, misleća i tjelesna, povezane tzv. životinjskim duhovima, koji spajaju odijeljene sfere slijedeći postulate i dinamike same hidraulike. To je vrlo plastičan primjer interakcije dominantne znanstveno-tehničke paradigme te filozofske refleksije. I ostala znanstvena otkrića, poput električne energije, utjecala su na to da se čovjeka promatra kroz aktualnu prizmu. Primjerice, Luigi Galvani, je smatrao da se prijenos električne energije odrazio i na prijenos živčanih impulsa. Dominantna znanstvena paradigma dvadesetog stoljeća, ona informatička, također je aplicirana na čovjeka. Um se često promatra kao *software*, tijelo pak kao *hardware*.³⁰

Čovjek u generalnom novovjekovnom znanstvenom kontekstu može biti shvaćen na način *aut/aut*, ili kroz znanstvenu, pozitivnu dimenziju, u skladu s općim prirodnim zakonima i zakonitostima, ili se pak čovjekov *specificum* svodi isključivo na misleću dimenziju, koja dijelom spada u određenu negativnu domenu, sferu mislećeg i dijelom neobjašnjivog.

Novovjekovna moderna znanost, makar u svojoj redukcioniističkoj varijanti, ponovit ćemo, kao usko specijalizirana, metodološki nije u stanju dati cjelovit pogled na ljudsku osobu. Vjerojatno je to izvorište mnogih i aktualnih problema, koji pretpostavljaju jednu definiciju ljudske osobe.

John Locke je klasičan primjer moderne definicije osobe kao mislećeg, umskog bića, koje posjeduje razum i refleksiju i može shvatiti sam sebe kao sam sebe, kao istu stvar, u različito vrijeme i na različitom mjestu.³¹ Ljudsku osobu, prema Locku, treba promatrati u kontekstu mišljenja i svijesti. Ovako postavljena teorija čini se vrlo komunikabilnom i logičnom. Ljudsko i sami često vežemo uz domenu samosvijesti i racionalnog. Moguće je testirati te koncepcije i zamisliti hipotetski slučaj u kojemu pojedinac *x*, zbog nesreće ili drugoga, izgubi dvije karakteristike *a* i *b* koje ga čine upravo takvim kakav jest. Znači li to da potpunim ili djelomičnim gubitkom određene karakteristike pojedinac gubi status osobe?

Ako je odgovor negativan, ako osoba i zbog nemogućnosti aktualizacije određenih ljudskih tipičnosti ostaje ljudska osoba, to znači nužnost novog teorijskog okvira, različitog od ovog Lockova. Ako je odgovor pozitivan, tj. Lockova definicija istinita, onda ljudska osoba zbog gubitaka mogućnosti mišljenja itd., gubi sve razloge svojega postojanja

³⁰ Usp.: Laura OTIS, *Networking: Communicating with Bodies and Machines in the Nineteenth Century* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 2001.), 1-10.

³¹ John LOCKE, *Essay Concerning Human Understanding* (Oxford: Clarendon Press, 1975.), 138.

nja te može biti poništena, eutanazirana ili u embrionalnoj fazi (ako se verificira neki cerebralni defekt) abortirana. Navedene mogućnosti su bile hipotetička situacija u kojoj je važnost određivanja pojma ljudske osobe izlazi na vidjelo. U teorijskoj sferi navedeni problemi mogu biti izbjegnuti [generalna nezainteresiranost i nesklonost spekulativnom mišljenju potvrđuje tu tezu], ali u svakodnevnoj, praktičnoj, javnoj i pravnoj, prije ili kasnije se vraćamo na njih.

Moderna filozofija, ovdje predstavljena od Locka, donekle je arbitrarno dodijelila novo značenje pojmu osobe. Ipak, kao takva je prihvaćena. Stoga Lockova definicija osobe pripada obitelji stipulativnih definicija.³² Problem definicije osobe nalazi se u širem kontekstu problema stipulativnih definicija. Teichmann smatra vrlo problematičnom njihovu tendenciju simplificiranja, koje i nije nego jedan od temeljnih postulata redukcionizma. U slučaju ljudske osobe:

Stipulativna definicija osobe može imati dramatične posljedice na ishode metafizičkog, etičkog i političkog argumentiranja.³³

Ukazali smo na nekoherentnost dualizma, kako iz teorijske perspektive (budući da je vezan uz novovjekovni znanstveni standard), tako i iz zdravorazumske perspektive (eng. *commonsense*), temeljen na konkretnom životnom iskustvu. No, dualizam, kao uostalom ni jedna znanstvena teorija, ne mora i ne može biti „kompletna“ u logičkom smislu kako bi bila prihvaćena. Dovoljno je da na tragu Descartesove bude funkcionalna.

Kao patrimonij, moderna znanost nam je ostavila dualizam, podjelu svijeta u dva carstva, ono duha i ono tvari, materije. Posljedica toga su teškoće prilikom definiranja čovjekova položaja u svijetu. Suvremena znanost pokušava uspostaviti *link*, vezu, poveznicu između te dvije otuđene, alijenirane strane ljudskog postojanja, kako bi se ljudskome dalo vlastito mjesto u prirodi. Potrebno je napraviti svojevrstan

32 „Potreba za stipulativnim definicijama pojavljuje se zbog nastanka nekog novog fenomena ili razvoja [...] Danas postoje deseci novih terminoloških pojmova ili novih upotreba starih pojmova koji nisu postojali prije nekoliko godina: ‘cyber-space’, ‘e-mail’, ‘browser’, ‘hacker’, ‘spam’, ‘blackberry’, ‘I Phone’, ‘Bluetooth’, ‘iPad’, ‘twitter’, ‘tweet’, ‘texting’ - neki su od njih. [...] Budući da je stipulativna definicija potpuno arbitrarno dodjeljivanje značenja riječi prvi put, ne postoje stvari poput „istinite“ i „lažne“ stipulativne definicije. Povrh toga, iz istog razloga, stipulativna definicija ne može dati bilo koju novu informaciju vezanu uz *definiendum*.“ Patrick J. HURLEY, *A Concise Introduction to Logic* (Boston: Clark Baxter, 2011.), 94-95.

33 Jenny TEICHMAN, „The Definition of Person“, *Philosophy* 60 (1985.), 185.

bypass, prijemnicu kojom bi se nadišao redukcionistički pristup čovjeku.

3. Integrativne mogućnosti suvremene znanosti

3.1. Posebnost živih sistema

Ljudska osoba, u redukcionističkom okviru moderne, novovjekovne znanosti konceptualno je smještena u zatvoreni autoreferencijalni sistem. Novi metodološki okvir u kojemu ćemo promatrati pojam ljudske osobe je suvremenog znanstvenog karaktera, neredukcionistički, koji se pokazuje vrlo skladan pri objašnjenju pojma ljudske osobe. Čovjek nas zanima u svojoj cjelovitosti. Posebne znanosti, unutar svojih metodoloških granica, promatrajući čovjeka kroz jednu parcijalnu prizmu, limitiraju cjelovitost pojedinca shvaćajući ga s ove ili one strane ili u funkciji nečega. Plod toga je da shvaćanje čovjeka biva fragmentirano budući da se prečesto zamijeni jedan dio za sve.³⁴ Pokušat ćemo izbjeći taj okvir koristeći jezik suvremene znanosti.

Znanstvene teorije, znanstveni standardi promjenljivi su, na što smo već i ukazali. Stare paradigme bivaju zamijenjene novima. Riječima Hedwig Conrad Martius s napretkom znanosti, od moderne prema suvremenoj,³⁵ dogodilo se i proširenje interpretativnih horizonata. Priroda je svrhovita, smislena, teleološka, a ne isključivo mehanička i matematička. Materijalni uvjeti, shvaćeni kao danosti, determiniranosti u koje smo svi uronjeni, bivaju usmjereni, oblikovani, formirani, aktualizirani. Martius navodi kako je očito da nije dostatno ni empirijsko istraživanje ni metafizičko.³⁶ S *aut/aut* perspektive, između znanosti i filozofije, krećemo se prema *et/et*, svojevrsnoj organskoj perspektivi mogućeg dijaloga.

Suvremene znanosti, fizika, biologija, neuroznanosti, redom su neredukcionističkog karaktera, složene ili kompleksne [*complex science*].³⁷ Fenomeni, pojavnosti koje proučavaju znanosti, nemoguće

³⁴ Abraham Joshua HESCHEL, *Chi è l'uomo* (Milano: Rusconi, 1971.), 15.

³⁵ Dijelom je moguća određena nepreciznost prilikom korištenja pojmova moderna, novovjekovna znanost i ona suvremena. Ali kao što je navedeno u prvom dijelu, smatramo da suvremena znanstvena otkrića vezano uz našu temu kreću od Drugog zakona termodinamike koji je djelovao oslobađajući na ljudski duh, kako je već navedeno.

³⁶ Hedwig CONRAD-MARTIUS, *Naturwissenschaftlich-Metaphysische Perspektiven* (Heidelberg: F. H. Kerle Verlag, 1949.), 9.

³⁷ Složenost ili kompleksnost (eng. *complexity*) odnosi se na veliku promjenu u

je svesti samo na jedno, već ih je potrebno promatrati u složenoj domeni, gotovo organski. Radi se o suvremenom znanstvenom standardu po kojemu je ukupna suma nečega više od zbroja svojih dijelova, više od zbroja konstituenata. *Per definitionem*, suvremena znanost bi trebala više ujedinjavati nego obratno. Proizlazi da nam navedeni metodološki okvir može biti od koristi i apliciran na sam pojam čovjeka. Budući da je čovjek izrazito dinamično biće, izrazito složeno biće, dakle samim time se i uklapa u suvremene znanstvene postulate. Sam pojam života, svojstven ljudskoj osobi, ukazali smo na to, ne može biti interpretiran samo kroz redukcionističku prizmu. Živi sustavi su neusporedivo složeniji od neživih, priroda je mnogo dinamičnija od fiksnih znanstvenih modela. Od svih oblika djelovanja onaj najjednostavniji, najelementarniji, najtemeljniji i istovremeno najsloženiji je upravo život. Posebnost živih sistema sastoji se u tome što su elementarni životni procesi vođeni informacijom. Dakle, informacija je ključni pojam prilikom shvaćanja živih organizama. Primjerice genetska informacija, shvaćena kao materijalna danost, u stalnoj je interakciji s okolišem. Spektar moguće primjene te *informacijske paradigme* je širok (biološka informacija, kozmološka, metafizička itd.). Svi životni fenomeni se temelje na informaciji i komunikaciji koja je glavna karakteristika žive tvari. Žive organizme je nemoguće promatrati „context-free“.³⁸

Živi sistem živi u stalnoj izmjeni tvari i energije s okolišem i ta izmjena, ta povezanost je ključna za sam pojam života. Humberto

znanosti, od fizike prema znanostima o životu (eng. *life sciences*). Tako je Warren Weaver pionirski pisao kako je „mnoštvo problema - u biologiji, medicini, psihologiji, ekonomiji i političkim znanostima - prekomplikirano da se na njih mogu primijeniti tehnike iz 19. stoljeća koje su tada bile dramatično uspješne [...]“. Nastavljajući, Weaver smatra da će se znanost morati u budućnosti pozabaviti problemima organizirane kompleksnosti [eng. *organized complexity*] (Warren WEAVER, „Science and complexity“, *American Scientist* 36 [1949.], 540). Klaus Mainzer pak smatra da kompleksnost oblikuje duh suvremene znanosti. Pitanja vezana uz postanak svemira, evoluciju života, globalizaciju ljudskih ekonomija i društava zahtijeva tranziciju prema složenim dinamičkim sustavima (Klaus MAINZER, *Thinking in Complexity. The Computational Dynamics of Matter, Mind and Mankind* [Heidelberg: Springer, 2007.], 1-17.) Nadalje, Alwyn Scott, parafrazirajući Aristotela, navodi kako suvremena znanost proučava dinamične fenomene za koje vrijedi kako „su više od zbroja dijelova koji ih sačinjavaju“. Znanstvene pojavnosti, fenomene, nije moguće jednostavno svesti na njihove dijelove, kao što je slučaj u linearnim sustavima. Naglasak je na interakciji između komponenata (Alwyn SCOTT, *The Nonlinear Universe. Chaos, Emergence, Life* [Heidelberg: Springer, 2007.], 4).

38 Usp.: Bernd-Olaf KÜPPERS, „Information and Communication in Living Matter“, Paul DAVIES - Niels Henrik GREGERSEN (ur.), *Information and the Nature of Reality: From Physics to Metaphysics* (Cambridge: Cambridge University Press, 2010.), 172-173.

Maturana i Francisco Varela definiraju žive sustave kao interakcijske jedinice [eng. *units of interaction*]. Iz te temeljne premise zaključuju kako je nemoguće odgovoriti na žive sustave iz redukcionističke prizme jednostavnom enumeracijom dijelova.³⁹ Suvremena znanost, preko svojih disciplina, daje uvjete mogućnosti u kojima je ljudska osoba kompatibilna s njima.

3.2. Novi teorijski okvir promišljanja osobe

Kartezijanska slika ljudske osobe kao locirane u unutrašnjoj sferi kao takva kaže da je kontakt sa stvarnosti nesupstancijalan.⁴⁰ Ova vizija osobe je nepotpuna, prvenstveno zbog toga što nije u stanju objasniti vezu između unutarnje i vanjske sfere. Ta kategorijalna greška⁴¹ implicira da se „subjektivno iskustvo našeg unutarnjeg djelovanja tretira kao dokaz postojanja unutarnjeg agenta, a ne kao opis funkcioniranja osobe kao cjeline“.⁴² Ovo je srž nepotpunosti kartezijanskog pojma osobe. Murphy i Brown navode kako:

Redukcionistički pogled na svijet, razvijen zajedno s novovjekovnom fizikom, nepojmljivim čini mogućnost da, ako su naša tijela redovni dijelovi [*ordinary parts*] prirodnog svijeta, ljudska bića mogu biti iznimka u odnosu na opće zakonitosti fizike.⁴³

Ako problem dualizma promotrimo kroz logičku prizmu, Strawsonovim riječima možemo konstatirati kako je „pojam osobe lo-

³⁹ Humberto R. Maturana - Francesco Varela, *Autopoiesis and Cognition. The Realization of the Living* (Dordrecht – Boston – London: D. Reidel Publishing Company, 1980.), 5.

⁴⁰ Usp.: Nancey Murphy - Warren S. Brown, *Did My Neurons Make Me Do It? Philosophical and Neurobiological Perspectives on Moral Responsibility and Free Will* (Oxford: Oxford University Press, 2007.), 31.

⁴¹ Sam pojam kategorijalna greška [eng. *category error*] uvodi Gilbert Ryle 1949. u djelu *The Concept of Mind*. Njegova objecka je vezana uz svaki oblik supstancijalnog dualizma, poput Descartesova, koji konceptualizira dvije supstancije: misleću i protežnu. Sam Ryle navodi kako je porijeklo ove kategorijalne greške vezano i uz novovjekovnu znanost kroz Galilejeva otkrića, koju smo problematizirali u prvom dijelu ovog rada. Kao znanstvenik, navodi Ryle, Descartes nije mogao ne prihvatiti postulate mehanike, a kao religiozna osoba, nije mogao prihvatiti ni Hobbesove tvrdnje da je mentalno samo varijacija na temu mehaničkog. Stoga je nužno bilo postuliranje dualizma. Usp.: Gilbert Ryle, *The Concept of Mind* [1949.]. 60th anniversary edition (New York: Routledge, 2009.), 8-10.

⁴² Usp.: Nancey Murphy - Warren S. Brown, *Did My Neurons Make Me Do It? Philosophical and Neurobiological Perspectives on Moral Responsibility and Free Will*, 33.

⁴³ Usp.: Nancey Murphy - Warren S. Brown, *Did My Neurons Make Me Do It? Philosophical and Neurobiological Perspectives on Moral Responsibility and Free Will*, 42.

gički prvotniji [eng. *prior*] od onoga individualne svijesti [eng. *individual consciousness*]“. Iz toga logičkog prvenstva slijedi kako su *primarne čestice* upravo osobe i materijalna tijela.⁴⁴

Osoba,⁴⁵ za razliku od isključivo mentalne sfere kako je to bilo shvaćeno od početka novog vijeka, sada predstavlja psihosomatsko, holističko, organsko iskustvo. Vrlo je moguće da većini na teorijskom planu određivanje pojma osobe i nije jedan od prioriteta, ali na praktičnom, kroz ljudska prava, političke i društvene sustave, bioetičke izazove, nećemo moći izbjeći nužnost određivanja pojma ljudske osobe.

Dakle, čitava osoba, a ne samo mentalni aspekt u stalnoj je izmjeni tvari i informacija sa svojim psihičkim, društvenim pa i metafizičkim kontekstom. Nameće se i sada promjena paradigme, ne više dualizam, već određena dualnost, dvojnost shvaćena u pozitivnom smislu.⁴⁶ Moderna znanstvena paradigma, uronjena u prirodne, fizičke zakone, biva zamijenjena suvremenijom, onom biološkom, usmjerenom prema samom životu. U antičkoj filozofiji i srednjem vijeku opće tendencije filozofa su bile shvaćati život kao nešto posebno, jedinstveno, različito od materije. Iako novovjekovna znanost daje prednost iz onda opravdanih metodoloških razloga matematičkoj metodi, suvremena znanost pokazuje kako je moguće povezati originalnost i unikatnost živog svijeta s preciznošću matematičkih modela kao znanstvenog egzemplara.

Arthur Peacocke smatra da se ono najtipičnije za čovjeka treba označiti pojmom osoba. Pojam osoba predstavlja „ukupno psihoso-

⁴⁴ Usp.: Peter Frederick STRAWSON, *Individuals. An Essay in Descriptive Metaphysics* (London - New York: Routledge, 1959.), 103. Vezano uz kritiku Descartesova dualizma, Strawson piše: „Pojam čiste individualne svijesti - čistog ja - pojam je koji ne može postojati, ili bar ne može postojati kao primarni pojam na temelju kojega pojam osobe može biti objašnjen ili analiziran. Može postojati samo kao sekundarni, neprimitivni pojam (eng. *non-primitive concept*), koji se može objasniti i analizirati samo polazeći od osobe (str. 102.)“ Strawson smatra pojam osobe primitivnim (eng. *the concept of person as primitive*) u smislu da isti ne može biti dalje analiziran ni u ovom ni u onom smjeru.

⁴⁵ Potrebno je napomenuti (zahvaljujemo recenzentu na sugestiji) kako je pristup osobi mogao slijediti i drukčiju perspektivu, u prvom redu onu strukturalne antropologije (Lévi-Strauss) i socijalne antropologije. Zanimljiv bi zasigurno bio pristup osobi iz perspektive koja nije prvenstveno filozofskog tipa, već društveno usmjerenog, ali smo se, poradi metodoloških razloga, ograničili na aktualni, tekući pristup problematici osobe.

⁴⁶ Usp.: Gianfranco BASTI, „Dal mente-mente-corpo al persona-corpo: il paradigma intenzionale nelle scienze cognitive“, Angela ALES-BELLO - Patrizia MANGANARO (ur.), *E la coscienza? Fenomenologia, psico-patologia e neuro-scienze* (Bari: G. Laterza, 2012.), 526.

matsko, holističko iskustvo ljudskog bića u svim svojim modalitetima, svjesnim i nesvjesnim, racionalnim i emocionalnim, aktivnim i pasivnim, individualnim i društvenim“.⁴⁷

Paradoksalno, u novom vijeku, varijacije na temu determinizma učinile su ljudsku osobu nesposobnom za bilo kakav oblik slobode. Vrhunska znanstvena, civilizacijska i ina otkrića nije pratio harmoničan razvoj i određivanje pojma ljudske osobe.

Upravo zbog naglaska na holističkom, integralnom, cjelovitom pristupu ljudskoj osobi, Peacocke smatra kako je vjersko iskustvo privilegirano jer angažira cjelovitost ljudske osobe, duh, dušu, tijelo. Iz toga se dalje izvode i epistemološke konotacije: teologija kao znanost referira se na najcjelovitiju razinu u hijerarhiji prirodnih i ljudskih odnosa.⁴⁸

Posebnost ljudske osobe odigrava se na toj razini, onoj temeljnoj njegova individualnog postojanja. Osoba je dakle, u svijetu, genetski, instinktivno i na mnoge druge načine determinirana, ali nije od svijeta, u smislu da je sposobna ostvariti slobodan, neuvjetovan i upravo zato ljudski oblik ponašanja. U tome se zrcali posebnost ljudske osobe - u mogućnosti za slobodu, djelovanja, mišljenja, stvaranja.

Zaključak

Promatrali smo utjecaj dominantne znanstvene paradigme na sam pojam i definiciju ljudske osobe. Ako je metodološki i znanstveni okvir redukcionističkog tipa, za primjer smo uzeli novovjekovnu znanost koja složene fenomene nužno mora svesti na one jednostavnije, onda, kao posljedicu, takve temeljne opcije generiraju i suženi koncept kroz koji se promatra ljudska osoba. Svođenje čovjeka na dimenziju koja je u skladu s prirodnim zakonima i materijalnim danostima, onu tjelesnu te na onu misleću, tipično ljudsku, nužne su i logične posljedice apliciranja znanstvenog redukcionističkog standarda na svu složenost koju ljudska osoba pokazuje. Naglašena materijalna komponenta s jedne strane te misleća i duhovna odijeljenost od konkretne zbilje dosljedne su logičke posljedice ovako postavljene stvari.

Izbjegli smo isključivi humanistički pristup te smo izložili

⁴⁷ Arthur PEACOCKE, „Emergent Realities with Causal Efficacy: Some Philosophical and Theological Applications“, Nancy MURPHY - William R. STOEGER (ur.), *Evolution and Emergence. Systems, Organisms, Persons* (New York: Oxford University Press, 2007.), 267.

⁴⁸ A. PEACOCKE, „Emergent Realities with Causal Efficacy“, 277.

znanstvene granice samih znanstvenih paradigmi. Gödelovim riječima može se reći kako su sve znanstvene teorije nepotpune pa je i njihov metodološki standard takva tipa te nije u stanju odgovoriti na mnoštvo fenomena životnog tipa.

Ali ipak složena domena suvremenih znanosti, preko fizike, matematike te bioloških znanosti, pokazuje kako u kontekstu proširenih interpretativnih horizonata, na dubljoj razini, ne postoji nikakva prepreka da suvremeni znanstveni standard na prikladniji način ponudi definiciju ljudske osobe. Iako na teorijskom planu, već je spomenuto, definicija ljudske osobe možda i nije popularan pojam, ipak na onom praktičnom, određivanje pojma ljudske osobe utječe i na razne sfere, pravne, političke, društvene, medicinske, teološke. Ne ulazeći u nikakvu vrijednosnu analizu, željeli smo ukazati na to - ovim riječima napisano čini se kao svojevrsna banalnost - kako je suvremena, neredukcionistička znanost u stanju svojim znanstvenim standardom omogućiti i jednu humanističku definiciju ljudske osobe.

THE PERSON AS A POSSIBLE PLACE OF ENCOUNTER BETWEEN PHILOSOPHY AND SCIENCE: A THEORETICAL APPROACH

Summary

This article discusses the essence of early modern scientific standards as applied to defining the human person. The first part presents the basic concepts of early modern scientific standards, by placing these in a historical framework and linking them to persons and to philosophical and scientific phenomena. In order to describe complex phenomena in terms of simple constituents, modern science adopted a certain methodological reductionism.

The second part compares the classical (Boethius) and modern (Descartes and Locke) definition of the person and shows the impossibility of inserting the classical definition of the human person in the early modern scientific context. In the final part of the paper our intention is to create a conceptual framework that goes beyond epistemological reductionism and that aims to bypass the connections between the real, living world and physical and mathematical systems. If the impossibility of inserting the human being into a scientific context was a fruit of modern methodology, after we have emphasized the limits of that methodology what are the implications for the definition of the human person? We outline a proposal for a new theoretical framework for defining the human person.

Key words: *scientific reductionism, dualism, dual theory, person, complex science.*

Translation: Pavle Mijović and Kevin Sullivan